

Teda-andminne

wina keelmisse

nõust.

[Donner, §]

Carto linan.

Trükkitu H. Paalmani man.

1840 aast.

E e n f ö n n e.

Sedda aigo anti kate ramatufest wälja, kumma meise
 armsale ma-rahwale sedda kahjo, mis wina läbbi sünnip,
 teda andwa. Sedda ütte ramatud „Willem Rawi ello
 päwad“ om Rawwila moisa härra Graf Mannteuffel,
 nink sedda töist „Wina kate“ üts tohtre kirjotanu. Möl-
 lembin ramatin antas wäga hääd ja tullulikko nouwo;
 nink kui minna — ke minna oppetetu mees ei olle —
 ütte kolmandat ramatufest sesamma asja ülle marahwale
 änga, sis ei mötle minna mitte se man, et minna mid-
 dagi parrembat tahhas wälja anda, kui ne enne üttseldu
 ausa mehhe jo omma andnu; enge minna sowi kigest sōamest,
 et no ramatu paljust saas loetus, nink ihho ja henge kassus
 prugitus. Ent sest et nemma Tallina keli kirjotetu omma,
 mes mitmale, kumma maal Tarto- maal ellawa, rasse
 luggeda nink möista ommawa, sis olle minna ette wōinu
 sedda ramatufest essi errälde Tarto-ma-rahwale kirjotada.
 — Kui minna pari ajastaja eest Lettimaal käwwe, olle
 minna sedda suurt tullu nännu, mis sääl sest olli tulnu,
 et paljo innemisse wina somist mahha olliwa jätnu; nink
 se suur rōöm, mes minna se ülle tust, aise minno, sedda
 sinnast ramatut Letti kelest ümbre tõlkma, kumba Jum-
 mal Lettimaal ni immetaolikkult önnistanu. Sedda min-
 nust ümbre tõlgutut ramatufest anna minna sulle, armas
 luggeja, sin kätte, nink palle sinno, minno nōrga tōga
 kannatalik olla. Ent Jummalat palle minna, et temma
 sedda önnistas, nink et temma lassses paljul ärrätunda,
 mes neil tullulik nink önsalik om.

P ä l w a n sel 29. Aprilli ku päiwal 1840.

Rihhel konna koolmeister

D. Donner.

2-A

16

143434771

ütski jodit ei sa Jummalä riki per-
randama. 1. Kor. 6, 10.

Apostel Peter kirjotap koggodusfile: Olge kas-
sina walwke, sest teije wainlänne, kurrat, käüü
ümbre kui röökwä löüw, ja otsip, kedda temmä
wöis ärräneelä. 1 Petr. 5, 8. — Ne sönna es
olle ütfinda Apostlide ajal tähhelepannemisse
wäärt, enge töttelikkult ka meije ajal; — tääm-
ba weel kōnnip kurrat ümbre kui röökwä löüw,
nink otsip, kedda temmä wöis ärräneelä. Ewat
pet temmä siuwo näul. Meije Issandale läh-
hüsi temmä lanen, tedda kiusama. Matt. 4. Ana-
niast nink Sawirat kiusas temmä ilmlikko häga.
Judast saat temmä rahhaga hukatusse sisse.
Jan. 13, 27; Nida om temmä jo ennemuste om-
ma tiggemat tööd tallitanu. Ent, ei mitte wan-
nal ajal ütfinda se nida olnu, enge ka meije ajal
näeme paljo innemissi ötse kui kurrati kaplun olle-
wat. Kui küssime: Minkas kurrat nüüd inne-
missi tabbap, sis olles paljo juttustamist; ent
meije tahhame ennegi ütteinuust wörko nimmi-
tada, mes meije wäga kōwwa näeme ollewat;
nink kes sinnä sisse johhup, se kaego kuis ta
säält pääsej. Se keüdü om wiin. Kurrat es
möista innemissile parrembat asja kitta, kui
wina; se rikkup innemisse meelt ni ärrä, et ta ei tija
mes ta teep ehk kōnnelep, nink sadap innemist
hukka ihho ja henge polest. Eggauits näep sed-
da süda, nink seperräst ei tahha meije sest as-
jast muud kōnnelä, kui ennegi mes pühha Apo-

stel Peter ütlet: „Olge kassina, waltke sest teije wainlanne, kurrat, kääp ümbre kui rööfwa löüw, ja otšip, fedda temma wois ärräneelda. Selle wasta saiske kindmaste ussun. Petr. 5, 8.

1. Kost om wiin tulnu?

Enne es olle suggufi wina. Wina-puid ninf wina-marju olli Jummal lonu, ninf önnist neid mu lood-asjuga, ninf näggi, et se hä olli. Es-sierrälikkult kaswiwa pühhal Kanani-maal wina pu wäga häste, ninf kanniwa rohket wilja. Kaleb löigas, kui tedda Moses saat fedda maad läbbi-kaema, ütte wina-pu ossa marjuga, ja sed-dasamma kanniwa kats meest orrega; ninf kui Israeli rahwas Salomoni aigu sääl elliva, sis iste eggäüts rahholikkult omma wina-ninf omma wigi-pu al (1 Kun. 4. 25). Et wina-pu särane kaunis ja tullulik om, selle pand ka meije Dnnisteggija henda wina-pu sarnatses, ninf ütlet: Minna olle se öige wina-pu, ninf minno Issa om se aidnik (Jan. 15, 1) ninf seperräst sääd meije Dnnisteggija sel ööl, kui temma sai ärrä-antus, wina-pu wiljaga fedda pühha öddangosöbmaiga. Ent innemisse kurri südda teggi fedda kurjas, mes Jummal hääs olli lonu. So Noa pruuk fedda Jummal wilja hennele häbbis (1 Mos. 9, 21). Et-tille jäije temma teotusfes. Salomon näggi ommal ajal paljo huffatust liast jomissfest. Temmä kaibap seperräst: „Kellel on oi, oi! kenneel woi woi! kellel paljo rido? Kellel kaebdus? kellel hawad ilma-asjanda? Kellel sinnised filmad? Neil on kes aega widawad wina jures, kes tul-lewad pohjani ärräjoma seggatut wina. — Wiin toep pillkama, kange joomaig teeb möllama, seper-

rast ütsti mees, kes seal sees efsip, ei sa targaks. "
 Öppet. sannad 23, 29. 30. ning 20, 1. — Ent il-
 man ei olle paljo jodawat wina, temma om üt-
 s kallie assi, ning kif ei jöwwa tedda sada. Ent et
 siski pattane südda wöis hendale pattu-lättet löi-
 da, sis om satan neile oppetanu wilja terrafessi,
 sedda fige-kallimbat Summala andet ning önnis-
 tust, winas mudutama. Ma-ilm olli jo ennamb
 kui 4900 ajastaiga saisnu, mitto põlwe rahwast
 olli jo ellanu, ent sedda kunsti es olle neil weel,
 Summala andid winas pallotada. Rige-eesmält
 saiwa Arabia rahwas (kes Muhamedi usku)
 sedda kunsti hennele. Nemma pallotiwa wina
 ning piritust risi ning maisi wiljast, mes wäga
 kõblif leiwas. Arsti arwsiwa sedda fige-par-
 remba rohho ollewat, ning arstewa mitmasuggust
 töppe selle rohhoaga. Arabia rahwast tulli se
 kunst ka mõnne 300 ajastaja eest risti-rahwa
 mannu. Ne, kes wina pallutiwa, fittiwa ülli-
 wäga omma kaup, nida kui jo ikkes särätse am-
 meti-mehhe teggewa, uink ütliwa: et winaga wöip
 omma norust hoita, wannausse wasta saista, ehk
 tedda ärrä kaitfa, söand römustada, meeld wal-
 gustada, silma pimmedust ärrä aija, keelt kõnne-
 lemises noppembas tetta, lu-wallo ärrä wötta,
 ning kif luliikmissi fergembas tetta. Palju, kes
 sedda kuliwa, ostewa hennele sedda rohho, ning
 ostewa tedda päiw päiwast ikkes ennambaste,
 fest et tedda allati fitteti. Ent ei mitte paljo
 aiga perrast sedda näüt rohhi omma hüwuiust —
 eesmält teggi temma innemiste meelt rummalas;
 ning sis jöiwa nemma tedda ni rohkeste kui wet.
 Es olle weel 170 ajastaiga möda-lännu, sis olli
 jo se kallis kaup ni ottaw, et kõrtsimehhe omme

afna-lufe päle firjotiwa: Siin woip 12 tenga eest henda joobnus juwwa, nink 24 tenga eest weel säng saia, omma pä-täüt ärrämata.

2. Kas wiin om ka innemissele üts tarbilik assi?

Wina-hinno om ilma nida täütnu, et wäga arwaste ütte asja ilma winata ärrätallitetas. Kündja ütley: minna pea rasset tööd teggema, seperrast woi minna ütte järko wina juwwa. Kallamees ütley, et ilma winata ei woi külma wee sissen, nink tule ja tormi käen olla. Laiwamehhe omma merre pääl pelglikko, kui wina ei olle sanu. Ammeti-mehhe läwa enne wina pudeli mannu, sis weel töle. Paljo innemisse möt lewa, et nemma ei woi ella, kui na omma furku se jogiga ei uhha. Kit tännitawa ütte hälega, et ilma winata ei woi olla. — Ent kuis sis wannal ajal innemisse ellanu, kui winast weel keake middage es tija? nink köwwemb rahwas olnu, ja ennamb aiga ellanu? Salomon teggi 7 ajastaiga sedda suurt Summala-kotta, nink temmal olli se tö man 80 tuhhat ammeti-meest, 70 tuhhat tömeest, 3300 üllekaejat; nink siski teiwa nemma sedda tööd kif ilma winata. — Nink kuis paljo muid suri tekku omma innemisse toni ajani, kui wina nakkati pallotama, tennu! Omma tol ajal ka olnu kündja nink kallamehhe, söa, ammeti-nink laiwamehhe, ent sest jogist es tija nemma middagi. Ka meije ajal omma weel särätse makottusse, kun suggufi kanget joki ei juwwa, nink ommeti omma sääl innemisse paljo terwemba ja köwwemba, kui meije rahwas. Üts Englis-ma saks, ke omman ello-eän mönni 10

tuhhat penni: koormat maad om läbbi: käünü, nink figin paigun innemiste ello: kõrda nannu ja tähhele pandnu, — juttustap, et fige: kõrwemba innemisse Ufsia maal Himalaja mäkke pääl omma löida. Mehhe olliwä ütse kui tamme. — 3 Eng: lis: soldatit es jöwwa ütte ainust ärräwäärda, — nink siski ei olle nemma latse põlwest sani ütteki kaget joki jonu, sest neide usk kelap sedda. Westi nink piim om neide ainus jook. Om ka muujal sedda nättu. 1825. ajastajan keelt üts Pohja: Amerika: ma saks, kel sääl kottussen sure mõisa olliwä, ommale rahwale foggoni wina jomist ärrä: Temma esfi es jo, nink es pea ka ütteki kaget joki omman majan, nink es kässe ka mitte ütte zilka sinnä tuwwa. Kes es tahha ilma olla, se pididi ärräminnema. — Gesmält olli se kül rahwal wöras, ent perrast tennasiwa omma saksa kui ütte sure hä: teo eest. Nemma teiwa ikkes seddasamma tööd ruttembüsi — figil olli hä ter: wüs, — nink mõnni teng, mis enne kõrtsi sai pantus, panti nüüd paika hädä aja tarbis. Koh: tudel es olle ennamb poolt tööd kohto: moistmis: sega, sest rahwas elliwa mõistlikkult nink rahho: likkult — maja eest olli häste hoolt kannetu, — latse häste oppetetu nink fik asja olliwä mõis: tussega ärrätallitetu. — Pühhapäiwal kui enne mõnne kõrtsi: teed käwwewa, foggusiwa nüüd rah: was henda kerkohe kokko. — Kigin paigun olli ausa, armas nink rõmolik ello. Sis olli nättä, et winaga suur pahhandus olli löpnu. — 1834. ajastajan saiwa 168. Päiwa eä: merde ilma winata kalla: püüdmisse päle sadetus: Se om kül üts suur nink rasse tö, eä: merrän püda. Död nink päiwa piddiwa nemma mitmasuggutse hirmo nink

hääbaga maablema. Ent siski kui ne laiwa-mehhe taggasi tulliwa, sis anniwa pälikko kui ka matrosi sedda tunnistust, et üttelgi aastal omma tööd ni häste ja ussinaste es olle ärrätallitanu kui sel 1834 ajastajal. Nink kas se ka imme om? Enne tallitiwa rahwas omma tööd joobnu päga nink laiskusfega ent sel aastal teggiwa rahwas omma tööd targa päga nida kui waja olli. Seperrast ei woeta nüüd sest ajast suggufi ennamb wina säraste laiwa päle ütten. — Om sis ärrä kaetu, et wiin innemissele suggufi tarbilik ei olle.

3. Kas wiin innemissele terwusfes om?

Kui ilma käest küssit, sis üttelewa kül fik: om terwusfes! sest et kurrat neile sedda nida fitnu, ent fik oppetetu saksa, fik, kel hämeel innemisse hääst põlwest om, andwa allati sedda tunnistust, et wiin innemissele suggufi terwusfes ei olle. Pohja-Amerika maal Bostoni linan omma 75 tohtrit sedda tunnistust andnu: Range jook ei olle kunnagi terwusfes, ent aiga pittit teep temma nida kui mugi surma-rohho innemist sandis. Nisammoti kirjotawa ka Englis ma tohtre. Nemma üttelewa nida: Inneminne ei woi ilma sögi ei ka jogita ellada, sest se annap temmale joudo. Jummal om tedda nida lonu, et se leib, mes ta sööp, nink se jook, mes ta joop, lihhas nink werres saap. Kui sa ommast ihhust üts hä jaggo werd ärrälasset, sis om sinno ihho üttele üri aja perräst jälleki werd nisamma täüs kui ennegi. Kost se tulley? Se tulley sest jogist, mis sinna ollet jonu. Nida-sammoti om ka lihhaga luggu. Kui sinno ihho rassfest többest om ärrälöpnu, nink kui sinna jälle omma terwusse mannu saat, sis wöttap sinno ihho jälleki rammo. Ent kost temmä sedda ram-

mo wöttap? Se leib nink mu söök, mis sinna sööt, saap ilma sinno tundmata lihhas. Seper-
 rast om Summal sedda nida lonu, et terwe inne-
 minne funnagi leiba ärrä ei tüddine. — Ent
 mes wiin teep? Kui sedda paljo ehk weidi ollet
 wötnu, sis käüp temma sinno kehha möda kui
 tulli, — ei jä ka kohhegi saisma, sest et ihho ted-
 da ei falli, funna temma ihhole kahjolitik om. Un-
 na ellajale leiba, temma saap teddä söma; ent
 anna tälle wina, sis ei wötta temma, sest et se
 temma lomule wasta om. Anna kutsikulle eggä-
 päiwa weidikesse wina, sis temma ei sa milte
 kaswama; ent anna tälle rohkebaste, sis saap
 temma nisamma ärralöpma, kui surma-
 rohhust. Kuis sis se innemissele woip hä olla,
 mes muile lomele wasta om, kel ommetegi ka
 lihha nink werri om? Om sis nätta, et wiin
 ei olle terwuses. Anna latsele leiba nink
 pima, sis saap temma kaswama, nink
 joudo ommale ihhole sama, ent anna
 tälle weidi wina (ehk kui lats im-
 mew, wötke ennegi emma eggä päiwa
 üts su täüs) sis löppep temmä ärrä,
 nink jääp weikeses ja häddaliseses.
 Winaga ei sa sis suggugi terwüst
 kätte. — Üts tohter Dublini linan
 ütley: kui 10 innemist ommal 21
 ello ajastajal nakkawa eggapäiwa
 üts futäüs wina wötma, sis om teda,
 et 9 neist omma iggä 10 aastaat
 lühhendawa. Weel üts tohtre,
 nimmega Kirk, kaije ütte innemist,
 kes wina olli kolu, temma löigas
 temmä pä ülles nink wöt hajo
 luitsaga wälja. So haisust olli
 tutta, et se inneminne wina olli
 kolu; ent weel selgembaste olli sis
 se nätta, kui temma selle hajo
 mannu tuld pand; hajo palli
 nisamma sinnitse tullega, kui
 lange wiin. Kas sis imme

et ütš joobnu inneminne, ötse kui hullu mele pääl, ei tija, mes ta teep ehk kõnnelep? Wiin om täl pään, se teep tedda hullus; filmiga ta selgest ei näe, förwuga ta öigede ei kule, kää ja jalla ei tahha tedda ennamb orjata, ninf keel ei kõhta ennamb selgid sõnnu kõnnelda. Kui nifuggune inneminne särätse tö man om, fun öiget meeld jä tarfa pääd waja, — kas laiwa pääl ehk möldren kiwwo-koan, mes hääd woip temmä sääl tetta? — Kuis mitto önnetust jo särätse jodikuide läbbi sündinu! Leib ninf wessi om Zummala ande, kes sedda prugip, se kül tijap, et ta terwüsses om; ent wiin ei olle üttelegi hä.

4. Mes wiin weel teep?

Ma ei kanna ilma kasteta wilja; hain, pu ninf lehhe kuiwawa ärrä. Innemisse ihho ei woi ka nestütamata olla, seperrast löi Zummal wet ninf pima. Ent inneminne ei jä neide jokega rahhul, seperrast otsip temma muid jofe. Temma seggap met weega, ehk kedap kohwi weega, ehk teep hennele öllut. Ent kif ne jogi ei rikku terwust, kui neid parrausi prugitas; ent winaga saap töttelekkult terwus ärräriffotus. — Eddimält kui inneminne wina sanu, läap temmä werri pallawas, luliifme läwa wirges, kif ihho lämnes ninf südda röömsas — kif se inneminne om nida nätta, et temma joudo sanu ninf röömsambas jänu; ent ei kuigi kawwa, sis kaup joud, südda lät kurjas, pä om rasse, kif luliifme omma ramimeto. Leib ninf wessi ei lä täl kalast alla, enge ta himmuspap jälle wina. Kui temma sis jälle jonu, saap temma jälleki ennitse jöwwo ninf römu kätte, — ent se ei olle mitte jäädwa luggu, seperrast et

wiin innemisse lomoga kofko ei sünni: Lihha nink werri ajap tedda hennesest nisammute ärrä, kui wessi tuld. Üts töise wasta taplewa nink üts töist söwa! Lihha nink werri saap winast ötsfekui söduš — seperrast lät südda furjas, nink midda ennamb südda furjas läap, seddä ennamb küsšip ta wina. Sisfi ei jä ennamb to mödoga rahhul, enge küsšip ennamb, ja ikkes ennamb, seni kui ihhul joud ärralöppep, nink inneminne moistusse polest ötsfe kui ullis latses jääp. Nä ei toimetä ennamb middägi, üttegi moistlikko möttet ei sa ta ennamb piddada, — enge südda tütkip ajawult ja ütšinda wina päle. Särätse ikmisse wäärt innemisse, kes henda jogile ärräandnu, löndwa ilman kui hirmutusse, esfi hendale, om matsile nink muile koormas. — Kui särätšile ne ajastaja kätte omma tulnu, kun nemma peasse täwwelikko jöwwoga omma tööd teggema nink kif moistma targaste tetta, nätsfe šis jöwwap neile jo öddang kätte. Nemma omma ötsfekui pu, mis šisest mäddanep nink päält weel haljendap; ta kannap ka weel wilja, ent sesamma ei olle täwwelik, nink kui torm tullep, šis murray ta pu mahha. Nida ka, kui üts többi tullep, šis wöttap temma jodikuid fige-ennembäste ärrä. Ütten ainun linan, mes pool ni suur kui Nialiin, kolima 336 tedawat jodikut kolera többe kätte.

5. Somisse läbbi tullep ka pudus kätte.

Summala sure tarkusse perra om figile innemisse se šonna ettepanu: Te tööd nink palle Summalat. Kif peawa seddä šonna eggapäiwa meelde algatama nink tähhele pannema. Ent

kus wiin wallitsep, sääl saap inneminne ni häste Jummalat pallemast kui tööd teggemast feeltus. Jummalala kooda saap ärräunnetetus, maja hool jääp mahha, nink latssege nakkawa sis ka särast ello piddama. Om sis nätta, et wannembide pattu latsile päle-tükkiwa.

Särätsen majan om sis tülli, törra, trotsminne nink figesuggune hirmus tö. Kurratile omma sääl kif usse wallale tettü, kui temmä sis senna sisse tulley, sis löwwap temma sedda pühhitu nink ehhitetu ollewat, sis wottap temma weel töisi seitse waimo hennega, kes weel kurjemba kui temma essi, nink kui nemma sis sääl ellama nakkanu, sis saap se innemisfega weel kurjemb luggu ollema kui enne (Luk. 11, 25). Sinnä tulley sis pudus nink nälg, warrastaminne nink wölsminne, üllekohhus nink wölstunnistus. Sedda om jo ilman mitto förd nättu. Essieralikkult omma Amerika nink Engliisma rahwas sedda üllesnäütü. 1832 aastal näggi üts Amerika ma kottus 1969 waest, keddi koggokonna piddiwa toitma; nink kui neid öige läbbi-kaeti, misperrast nemma waeses jänü, sis löiti 1790, kes wina jomisse läbbi waeses olliwa jänü. Többiste majun hoijeti 781 innemist, kes nörge melega olliwa, neist olli 392 selgede teda, et nemma wina jomisse läbbi omma terwust nink meelt olliwa riknu. Neil töisil olli se hädda ka wist ennambaste sest sammast tulnu. Kohtomöistja tunnis-tiwa, et ifkes 11ne rööwli sean, kui ka mitte kif, ommeti 10 jodifut om löida; nink kun mäsfa minne nink taplus om, sääl om teda, et rahwas joobnu ommawa. Utten wangimajan olliwa 39 wangi, nink neide seast olli 35 tedawat jodifut; ütten töisen wangimajan olli 647 wangi löida,

neist olli 467 tedawat joditut. Kif nesam-
 ma jodiko olliwa henda enne täüs jonu, ninf sis
 omma furja tööd ärratennu. Kohtomoistja küsse
 ütte nore innemisse käest: Kuis ollet sinna ni
 suurtt furja woinu tetta? Temma koste: Ei
 muido kui wina läbbi. — Kui se nüüd nida om,
 sis om selgeste nätta, misjuggune pudus ninf
 suur önnetus innemissele se kurrati: jogi läbbi
 sünnip. Wanna ninf nore sawa se kiusatusse
 sisse wetus, ninf om ka jo, Summal parrako!
 nätta, et latse omma essa pattu perrandawa.
 New-Yorki linan saiwa 690 last wargusse per-
 rast wangi-majan hoijetus, ninf neist olli 400,
 kelle wannemba henda jomissele olliwa ärra-andnu
 — Woip olla, et mönni ütley: Liigjominne ei
 te mitte sedda, sest kif jodiko ommeti ei olle
 rööwli, ei warga ei ka muido furja teggija.
 Paljo jodikid om kellest neid tekku ei kuulta. —
 Dige kül; — ent kas sinna voit neide eest saišta,
 et kurrat neid särätse otša pole ei wi? kas sinna
 voit se eest saišta, et neide latse särätsis ei sa?
 Mittokörd om se nätta olnu, kui essa jodik, sis
 latse weel suremba pattu fullase. Ent kui ka
 Summala sure armo läbbi essa ninf latse särätse
 sure furja ninf pattu eest ollesse hoijetu, — mes
 hääd nemmä sis tewa? Kas ellawa nemma Sum-
 mala auwus? — Ütski jodik ei sa taiwa: riki
 perrandama. Neide südda ei ka meel ei olle se
 armo tee pääl, nemma ei te, mes pühha Apostel
 Pawel kässey: „Kui teije sôte ehk jote, ehk mes
 teije eäle tete, sis tekke kif Summala auwus. —

Kui meije sedda huffatust, mes innemissile jomisse
 läbbi tulley, lühhidelt kokkowöttame, sis om se se:

- 1) Wiin rikkup ihho terwust ninf lühhendap
 ello-päiwi,

- 2) pettap sõand furja himmude pole,
- 3) pettap henge fige furja pole,
- 4) sadap pudust ja nälga, nink
- 5) foggup latfile wannambide pattu.

6. Kuis Amerika nink Engliſ:ma rah: was eddimält parraus:ſeltſi pohjan: danuwa.

Pohja:America:ma rahwal olli figil pool suur pudus wina jomisse läbbi tulnu. Kes moisiſlikku nink Jummalä:pelglikko mehhe olliwa, neide süd:da wallut wäga se ülle. Seperrast tulliwä nem:ma 1813mel aastal Bostoni lina kofko, nõuwo piddama, kuis sedda suurt õnnetust rahwa pääl wõis ärräkäända. Nemma löiwa henda ütte ſeltſi, nink wõttiwa ette, liajomissele, ilm:kõrrata ellule nink kaarti mängmissese wastasaista. Nemma ütliwa: Joge ka fanget joki, ent parrausi. Sega anniwa nemma sis lubba, wina pruſi, ent es mötle, et jodif saas ütlemä: „minna wõtta en:negi ajoti omma ſutäus, egga minna ülle arwo ei wõttä.“ Seperrast olli neide tö ilmaſjanda; rahwas jöiwa kui ennegi. 13 aasta perräst näi:wä ne mehhe, et waja olli töist ſädust tetta. Üts neist ſaiste ülles nink üttel: „Kui meije foggoni henda winast lahbutame, nink kifi fangid jomaige mahha jättame, nink kui meije tedda ſuggufi omman majan ei pea: sis same Jummalä ab:biga essi henda nink ommi latſi, omma perret nink ommatſid se küſatusse eest hoitma. Meije latſe ſawa ülleskaſwama ilma et na ſest pörgu:jogist middagi teedwa; jodifuide ſeltſi ſaap:ära häwi:ma, nink Jummalä kallis nink rohke õnnistus ſaap:jälle ülle meije maja nink ülle meije ma, ülle meije

latsi nink laste latsi tullesma." — Kif ausa mehhe kittiwa sedda nõuwo hääs, nink tulluwa 1826 aastal tõisikõrd Bostoni lina kofko, nink pohjandiwa sedda Amerika ma parrausse seltsi. Neide sädus olli se:

Meil om selgede teda, et wiin nink mu kange jogi sugguki innemissele tarbilikko ei ka tullus ei olle, enge sures huffatusses ihhule nink hengele; seperrast lubbame meije Jummalale een:

1) Meije ei tahha eesi ütte zilla kõwwa joki juwwa ei ka muile anda, ei tutwale ei ka wõrale, ei rahha eest ei ka ilma, enge tahhame, ni paljo kui meije jõwwame, se eest hoolt kanda, et se kurri asfi saas ilmast foggoni ärrähäwitetus.

2) Eggaüts, kes kõwwaste lubbap neide käste perrä ellada, se om meije seltsimees, nink peap omma nimmi ehk ristikest alla pandma.

3) Siski kui többen tohtri särätsid kangid jofe rohhus kästwa pruuki, sis ei kela meije sedda mitte.

4) Neid käste tahhame omma Piibli-ramatohe panda, et nemma meije nink meije laste filmi een allati ommawa, Jummalale auwus nink meile hendale tullus.

Ka Englis ma rahwas wõttiwa neid käste wasta, nink pohjandiwa 1831 ajastal ütte sure parrausse-seltsi; nink nüüd om jo Saksamaal, Rootsimaal nink paljo muin kottusfin särätsid feltse löida. — Naisi nink tütrikuid woetas ka se seltsi sisse. Lemma nõupidajaja üttelewa et naisel waine luggu, kui mees jodik om. Seperrast kandko naise ka hoolt, mehhi jomissest teelda, nink oppago omni latsi, et na teedwa, kuis

paljo õnnetust jomisse läbbi ilman om, et nemi ma henda se eest woisse hoita.

7. Kuis parrausse-selts surembas lännu:

Selle seltsi naarjid nink teotajid olli kül. Mõnne ütliwa: Kas teije tahhate targemba olla, kui meije wannemba nink wannembide wannemba, ke ei olte kanged joki keelnu jutwa? Nink jälle üt-lewa mõnne: Kes sis sedda kahjo kannap, kui wina-kögi saiswa, nink kõrtsimehhe ennamb kelle-gi omma kaupa ei sa müwwa? Mõisa aida sawa wilja täus; kohhes sis tedda panna, kui wina ei palloteta. Ent ne seltsi-wannemba mõtliwa: Meije teme hääd tööd; ommi wellitsid tahhame ajalikkust nink iggawetsest huffatussest pästa nink hoita, — kül saap Summal meid atwitama. Kui se nõuw Summalast om, sis ei jöwwa ted-da keagi tühjas tetta. — Nink tõttelikult, se nõuw om Summalast; sest Summal om tedda õnnistanu nink sures tennu. 1835 ajastajal olli jo Amerika-maal 4 miljoni seltsilissi, nink ennamb kui kattesja tuhhat muid seltsi linan nink maal. 4 tuhhat wina kotta saiswa koggoni rahhul, nink mõnni 8 tuhhat kauplejat es mü ennamb sedda kaupa. Ütten ainun linan jäi 180 tuhhat wacka wilja ülle, mes enne egga ajastaja wina sai pallotetus; ent kahjo es olle neil sest middagi; se willi sai jahhus jahwatetus, nink ärrä-müdüs. Sure jodiko, ke wina es tahha weel mahha-jätta, es wõi ennamb pea kost sedda joki sada. Soldatile es kasta ennamb wina anda, enge wina assemel anti neile rahha. Wäe päliko olliwa se asja ülle wäga rõõmsa. Üts kirjotap ommast polgast: „Enne olli soldatide sean jomisse läbbi

färäne förrato ello, et neid fowwaste pididi nuh-
heldama, nink nuhtlusse hirmo perrast paggeswa
nemma mönniförd ka foggoni ärrä; ent nüüd,
Sumalalle tenno! om meil sest ajast, kui nemma
seltsi mannu saiwa ülleswoetus, paljo parremb
luggu. Enne saiwa üttel päiwal mönni 3 sol-
datit nuhheldus, ent nüüd omma ennegi 2 sol-
datit kuwe näddali sissen nuhheldu; ent pag-
gejist meije ennamb ei tijagi." — Ni läwa ka
Englis maal, Schottlandin nink Irlandin ne
seltsi ikkes surembas. Ei sunnita keddagi wäg-
gisi, selle seltsi pole löma; enge kes sedda asja
mõistlikkult perräjuurblewa, nesamma löwa essi
se seltsi mannu. Tedawa nink usutawa mehhe,
olgo oppetaja ehk mönne mu ausa mehhe, and-
wa rahwale seltsi nõuwust ja sädußest teedmist,
mes se selts tähhendap, nink kes sis seltsi-mehhes
tahhap jäija, se lubhap sis nida ellada, kui seltsi
säduß kässep, nink kirjotap omma nimmi ehk teep
üts ristikenne towutusse kirja alla. Ütski ei jä
wasta wötmata. Se seltsi man ommawa rikka
kui waese, wanna nink nore, mehhe nink waise.
— Jodikul ei olle ennamb römo kõrtsin olla, sest
et kõrtsi tühja, — nink mönni, kui temma ka es
ta hhas henda ümbre-käända, siski nakkap henda
mõtlemä ja omma luggu tundma, nink jättap
jomist mahha. Pohja-Amerika ma rahwas üttelewa,
et neide man 12 tuhhat jodikut henda ümbre
käändnu.

8. Se seltsi kasfu nink tullu.

Rik, kes Amerika maal enne ellanu, nink per-
rast jälle senna lännu, üttelewa, et sel wahhe-ajal
sääl paljo töistsuggune ello kõrd om löida. Enne

olli harwaste üts maja löida, fun paljo ehk weidi
 wina es olle. Rige-waeseb perremees and om-
 mile küllalisile ommete wina, nink fui temma
 nida es te, sis ütteldi: temma om kiski nink ei
 möista ellada. Ent nüüd ei tija rahwas sest
 middagi. Kui küllälisse tulles sis pruukwa
 nemma Jummala andit; ent sest kurrati-jogist ei
 te nemma henda ennamb osalikkus, nink feagi
 ei nurrise ka seperrast ennamb, et tedda winaga
 wasta ei woeta. Enne es olle feagi saju, rist-
 jästi nink puhtid ilma winata nannu. Lats es
 olle weel ristitu, pari-rahwas es olle weel laula-
 tetu, foolja es olle weel ma alla pantu, jubba
 rahwal pä täüs, jubba suur lärm nink tännita-
 minne, nida et nätta olli, et sääl mitte Jum-
 mala enge kurrati waim wallits. Nink ehk kül
 oppetaja wäggewat nink kallist Jummala: sõnna
 fulutiwa, siski olli se wainlane neide sõamid ni
 ärräkallestanu, et nemma ka Jummala sõnnast
 es holi. Saggede olli neil wiin firrikun, nink
 pühhan-ajan ütten. Ent nüüd ei kule sest mid-
 dagi. Könne nink jutto omma ausa, sest et eg-
 gäüts targa päga tijap, mes ta teep ehk könnelep.
 Wöip sis kül selgede nätta, et ristirahwa man
 ollet. Enne fui teekäüja teed piddi lätsiwa,
 sis olli harwa üts nätta, kes joobnu es olle,
 nink kus kõrts olli, sääl olli rahwas fui mehhi-
 lesse me ümbre. Kas se sis imme, et sis petijil
 rööm nink hä ello olli? Särätse innemisse es
 jätta ütteri koormat kaemata; nink fui hä kauba
 löisiwa, sis wai wäggisi pole hinna eest ärrä-
 wöttiwa. Mes teemehhel tetta? ön, fui ta essi
 weel jalgu pääl jõud saista; — nink fui mönni
 weel wasta taht panda, sis pakkuti tälle wina
 nink widi tedda kõrtsi, ja melitedi tedda ni, et ta

pidi perra andma. Linan nink lade pääl tetti tallopojaga kui penniga, sest et nemma tesüwa, et allopoig omma mele ärräjonu, nink es olle en- nämb täwweleik inneminne, seperrast woip tem- maga tetta, mes tahhap. Ent kui wina feel- misse-selts sures läts, es tohhi ennamb kaupmehhe ei ka mu linarahwas ni tetta, sest et tallo-rah- was targa melega omma kaupa möiwa nink os- tiwa; nink sest et neil selge silma olliwa sis es tohhi keagi neid ni petta kui enne. Kui nüüd kõrtsi läwa, sis ei olle ennamb säräst röödmist nink tännitamist, nink kõrtsimees ei tohhi ennamb särätsid sõnnu anda, kui enne, enge eggäüts lät ausaste sisse, küsijä öllut, leiba, ehk kui ta tahhap, lämmit roga, nink lät jälle ausaste wälja, ehk se kül fi- gile kõrtsimehhile mele perrast ei olle. Malo kõrtsi- mees kahhitz sedda wäga nink üttel: „Ne parausse seltsi rahwas teggewa meile paljo kahjo. Enne kui teefäüja linast tulliwa, sis kui mitte ennamb, ommeti ütte sutäüt eggäüts minno man wina jöiwa, nink minna panni mönne päiwa 20 ja 30 rublat taskutte, ent nüüd küsüwa ennegi öllut leiba, nink ön om kui ma 5 rublit päiwal sa. Kik kaupleminne om otsan. Enne töiwa perre- mehhe mulle linnu, wilja nink röiwast, nink jöiwa se eest wina; mönnel es olle weel linna kõlgitu, ei röa põimetu, siski jöije jo perremees minno man. Nüüd omma jo ni targas lännu, et minno kaupa sugguki ennamb ei tahha, nink ilma läbbi wöiwa sada. Se tulley kif sest ärräsunmitu wina- feelmisse seltsist.“ — Enne es wöi perremehhe ei ma-tö ei kalla püüdmissse man ilma winata olla. Sullasile olli eggäpäiwa ifs omma sutäüis waja anda, ent nüüd saap ma harritus nink willi põimetus, ja kalla pütus, — kif ilma selle jögita.

Särane tullu om sis Amerika ma rahwal sest wina keelmisse seltsist. Es se olle üts immelik assti? üttel seperräst üts Inglis ma mees: teije kõnnite ärräkakkenu, teije latsil ei olle närtsoke ihho ümbrel, nink teije naisil om leiwa pudus, ent kõrtsimehhe ellawa täwweussen nink römum! Mes kassu om teil sest? Minna weije ka enne eggapäiwa ommi tengi kõrtsi, nink mötli: parrausfeltsi rahwas omma meletu, et nemma meid wina jomast tahtwa keelda, ent perrast olle minna nännu, et nemmä üts mõistlik rahwas omma, nink ne enne rummala omma, kes neide perrä ei lä. Minna es si olle parrausfeltsi liikmes sanu, nink olle sest ajast sani, Summalale tenno! omma terwusse man nink leiwa pudust ka mul ei olle.

9. Kas jodiko wöiwa ka wina pruukmist mahha-jätta?

Englis nink Amerika maal omma palju jodiku wina-jomist koggoni mahha-jätnu. Kuulgem, mes nemma es si hennesest juttustawa. Üts ütley: 20 ajastaiga olle minna ötskui tappelnu winaga. Mittokõrd mötli minna: kas sinno jominne ka Summala mele perrast om? kas sinna sega Summala een suurt pattu ei te ommale hengele? ent minna es wöi henda temmast kuigi lahutada. Minno söbra anniwa mulle sedda nõuwo, et ma peas Summalat pallega; temma saas mulle jõudu andma, wina jomissest wallale sada nink tedda parraus si pruuki. Ent waim olli kül ussin, ent lihha nõrk, seperrast satte minna ikkes jälle omma ennitse pattu sisse. Sis tulliwa winakeelmisse seltsimehhe minno mannu nink ütliwa: Meije tahhame sinno oppetada, kuis sinna temmast wallale

faat. Lubba meile, et sinna tedda suggufi ei tahha pruufi. Minna ütli, kuis ma sis wõi ellada? minna ei jowwa seddä wälja kannatada. Ent nemma ütliwa: kae ommeti üts ajastaig promis koggona ilma olla. Minna lubbasi, nink nüüd om jo 3 aastat aiga kui ütte zilka ei olle pruufi nu, nink Summalalle tennu! minna olle jälle in nemišses sanu. — Weel üttel üts, minna wötti eesmält 1 perrast 2—3 sutäüt wina, nink kui söpruga kolko saije, sis jöije henda koggoni joob nus; kui sis koddo tulli, sis olli naisega törra, tulli nink wandminne. Minno südda tuus kül se ülle wallo, ent siski es tija, kus se süüd olli. Perrast kändsi minna eggapäiwa ni kawwa kortsse pitte, seni kui minno ütškörd poolkolu te werest olliwa löidnn. Kui nüüd ülleswirgusi, sis saisti üts winafeelmisfeseltšimees minno ette nink üttel: Welli, sinna ollet wäga õnnetu, minno südda om wallo täüs, sinno nida nätten. Ent kas sinna tahhat, et minna sinno atwita? — Minna es moista mes ma tälle pididi kostma. Temma üttel: tulle minnoga ütten — nink minna lätsi nink saije wina feelmisfeseltši liifmes; nida olle minna pästetu. Weel kõnnel üts; 29 ajastaiga olle minna suren jomissen ellanu, nink kui temmast ütški tullu olles olnu, sis olles minna sedda kül tundnu; ent üttegi-hääd ei olle minna sest sanu. Ent sest sani kui minna wina feelmisfe seltši mannu sai, näe minna paljo hääd. Üts kallis rahho om minno majan, minno latsekesse eiole sömata, nink tö pudust ei olle meil funnagi. — Löine üttel jälle: 25 ajastaiga olli minna ni suren jomissen, et minna middagi es tija. Ent nüüd olle sedda mahajättnu. Minnul es olle

kül peä särki sälga panda; kõrts söi kif ärrä. Nüüd olle Jummalal tenno! fattetu nink leiwa pudust ka mul ei olle. Andke kõrtsimehhele omma waesust; nikaowa kui teil weel mönni teng om, sis wõtwa nemma teid kül hämelega wasta, ent kui teil ennamb middagi ei olle, sis wiskawa nemma teid wälja. Kui minna se feltsi liikmes saije, sis ütliwa nemmä; sinna ei ella poolt ajastaiga. Ent, Jummalale tenno! nüüd om jo 5 aastad möda, nink minna olle terwemb kui enne. Üts tunnistap weel nida: — Minna elli 33 ajastaiga suren jomissen. Nüüd om 9 kuud, kui minna tedda mahha jätti. Kui minna kuli, et säräst rahwast om, kes suggugi wina ei jo, sis nari minna se ülle, nink mu ütliwa: sinna ei wöi wina pruukmist mahhajätta, sest sis kolet sinna ärrä, ent üts neist winakeelmisse feltsi liikmist üttel mulle: kae ommetegi! Nüüd, tenno Jummalale! om 9 kuud möda, kui suggugi ei olle pruuknu. Ommetegi ella minna, nink tenna Jummalat se sure armo eest. — Weel üts, nimmega Johnson, ütley: Minna olle kui üts tungel, mes tullest wälja: tömmatu (Sak. 3, 2); minna elli enne ilman, ja es tija kas hommung wai öddang, kas päiw wai ö olli. Katskõrd tahhi minna esfi henele otfa tetta; ütškõrd olli jo wäits minno kurgu man. Ent nüüd Jummalalle tenno! omma ne wanna asja möda; minna tunne, et minna inneminne olle; rahhoga lä minna maggama nink rahhoga tõuse minna jälle ülles; üllespiddamist om minnul ka nink rahwas pidawa minno auwun. — Weel üttel üts: 20 asjastaiga olli minna suur jodik. Wönnikõrd es jöwwa ennamb koddõ minnä; minno terwus jäi

сандис; minno naine ninf minno latse olliwa
 õtsekui mahhajättetu ninf ärräunnetetu; — mitto-
 kõrd es olle leiwa palla minno majan. Sum-
 mala õn, et säärne selts om sanu säetus, ninf
 mul om ennegi halle, et temma 20 aasta eest ei
 olle säetu; sis es olles minno elloaig ni tühjalt
 möda lännu. Sest ajast kui minna parrausse
 seltsi man olle, ella minna omma naese ninf
 lastega auste, ninf loda rahhoga siist ilmast
 lahkuda. — Neist ninf paljo muist tunnistusist
 wõip nätta, et ütski ni suur jodik ei olle, kes es
 wõis henda temmast lahutada.

10. Lõppetuse sõna.

Summala sõnnaga olle minna allustanu,
 ninf Summala sõnnaga tabha minna ka
 lõppetada. — Pühha apostel Pawel kirjotap:
 Riisage kif: Piddage mes hä om: 1 Tessal. 5,
 21. Raege sis ka neid teda-andmissi läbbi, mes
 teije wina keelmisse nõust ollete kuulnu, ninf mes
 teije hä löwwate ollewat, sedda piddage finni,
 ninf näütke seddä ülles, et teije mitte ütfinda
 kuulja, enge ka teggija ollete. „Päle se, wellitse,
 mes töttelik om, mes ausalik om mes õige om,
 mes pohhas om, mes wastawõtlik om, mes hä
 kuulda, kui ütisk hä kombe om, ninf kui ütteki
 kittust om, se päle möttelge.“ (Billip. 4, 8.)
 „Sis ärrä wallitsego nüüd pat teije surmlikkun
 ihhun, tälle sõnnawõtlik olla temma himmun.
 Urge andke ka omme luliikmissi üllekohto riistas
 pattule: Enge andke henda essi Summalale, nida
 kui no tea fooljist omma ellawas sanu, ninf
 omme luliikmissi õigusse riistas Summalale.“

(Rom. 6, 12) „Seyerrast litte Summalat om-
man ihun, nink omman waimun, kumma omma
Summala perralt (1 Kor. 6, 20).

Der Druck ist unter der Bedingung gestattet, daß nach
Vollendung desselben die gesetzliche Anzahl von
Exemplaren der Censur-Comität abgeliefert werde.
Dorpat am 6. Mai 1840.
M. v. Engelhardt, Censor.

